

Honoris Causa

Eliane Vogel-Polsky

HONORIS CAUSA

INVESTIDURA COM A DOCTORA
HONORIS CAUSA DE LA SENYORA

ELIANE VOGEL-POLSKY

Universitat de Lleida

Recull de les intervencions i lliçons pronunciades en l'acte d'investidura com a doctor *Honoris Causa* de la Universitat de Lleida de la senyora Eliane Vogel-Polsky, que es va fer a la Sala d'Actes del Campus del Rectorat, el 13 de desembre de 1999.

© Edicions de la Universitat de Lleida, 2018

Disseny i maquetació: cat & cas / Edicions i Publicacions de la UdL

Fotografia de portada: Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL

Per a més informació, visiteu la web de la Universitat de Lleida

ÍNDIX

Laudatio

Dr. Miquel Rodríguez Piñero 6

Acte de doctorat *Honoris Causa*

Sra. Eliane Vogel-Polsky 17

Discurs de cloenda

Dr. Jaume Porta Casanellas 40

LAUDATIO

DR. MIQUEL RODRÍGUEZ PIÑERO

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector, digníssimes autoritats i claustrals, senyores i senyors.

En primer lloc, vull dirigir unes paraules d'agraïment a aquest antic Estudi General i jove Universitat de Lleida, per l'immerescut honor que m'ha concedit en confiar-me la grata tasca de presentar davant d'aquest Claustre de Doctors la doctoranda Eliane Vogel-Polsky, formulant la tradicional laudatio per destacar uns mèrits coneguts amb escriure i que han conduït la Facultat de Dret i Economia a proposar, i a la Junta de Govern a acordar, la concessió de la més elevada distinció acadèmica, el doctorat honoris causa, a la senyora Vogel-Polsky.

La nostra doctoranda és una jurista de talla internacional, com també un símbol d'una generació de dones que, pas a pas i superant grans dificultats i incomprendiments, han anat traçant un camí fonamental per situar la dona en una posició d'igualtat respecte de l'home en la vida social, política i professional. La senyora Vogel-Polsky no ha estat una dona que hagi aconseguit, competint braç a braç amb els homes, realitzar una brillant carrera professional en el seu benefici propi, sinó que ha posat aquesta carrera al servei de la millora de la condició de les dones, tot assumint-ne els riscos i els costos pertinents. Sense persones com Eliane Vogel-Polsky, la consecució de la igualtat de gèneres no hauria avançat tant ni d'una manera tan ràpida. Ella, amb audàcia i fent ús dels instruments que tenia a les seves mans, ha posat de manifest l'abast real de la discriminació i ha utilitzat d'una manera intel·ligent i ferma els instruments per transformar la realitat discriminatòria.

Aquesta lluita militant i els combats judicials d'Eliane Vogel-Polsky en favor dels drets de les dones s'iniciaren a partir del que ella mateixa ha anomenat "el seu camí de Damasc", la revelació de la condició obrera de les dones, amb motiu especialment de

la gran vaga de dones que es va fer el 1966 a la Fàbrica Nacional d'Armes de Heerstal i que va significar un profund canvi de mentalitat en la societat civil, les associacions femenines, les juristes i els comitès de dones dels partits polítics i dels sindicats. La professora Vogel-Polsky va crear aleshores el comitè "A Travail Egal Salaire Egal", que va ser un poderós grup de pressió per fomentar reformes legislatives, inspirar revisions dels convenis col·lectius i trencar els tradicionals estereotips, no solament en l'entorn de la patronal, sinó també i amb força en l'entorn sindical.

Bona part de la seva tasca acadèmica, en els aspectes docents i d'investigació, no s'entendria sense tenir present el seu compromís personal en la defensa dels drets socials de tots i, particularment, de la igualtat de la dona, als quals ha fet una contribució molt important.

Entre els seus èxits, cal destacar la brillant defensa que va realitzar davant del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees dels tres successius assumptes relatius al cas d'una hostessa de Sabena, Gabrielle Defrenne. Va obligar el Tribunal a pronunciar-se en tres ocasions i, malgrat que no va obtenir tot el que s'havia proposat, sí que va aconseguir que el Tribunal admeté que l'article 119 del Tractat de Roma —que reconeix la igualtat de salari entre els sexes— conté un dret fonamental que és directament aplicable i invocable. Alhora, això va permetre posar de manifest les limitacions d'aquest article i va provocar la necessitat de completar l'insuficient precepte del Tractat. Aquesta necessitat va fer que s'aprovesin directives comunitàries sobre la discriminació en matèria de gènere i que, posteriorment, es dugués a terme la reforma del Tractat, que ha consagrat d'una manera general el principi de no-discriminació. En les últimes reformes del Tractat, aquest principi ha rebut una base constitucional més sòlida.

De tota la regulació comunitària, la relativa a la discriminació per motius de gènere en el lloc de treball ha tingut una incidència molt directa i intensa en els ordenaments nacionals, i això hi ha contribuït decisivament la jurisprudència comunitària, en bona part tributària de l'audàcia, l'entusiasme, el rigor dogmàtic i la imaginació creadora d'Eliane Vogel-Polsky, que va saber trobar en l'ordre jurídic comunitari bases sòlides per a la tutela discriminatòria.

En aquest acte acadèmic em pertoca, tanmateix destacar especialment els mèrits pròpiament acadèmics de doctoranda. I a això passaré tot seguit.

La important obra científica de la professora Vogel-Polsky té una característica comuna: superar les fronteres pròpies del jurista, la part jurídica de l'ordenament nacional mateix. Eliane Vogel-Polsky no ha estat mai una jurista "pura", limitada a la dogmàtica jurídica, a la mera anàlisi de les dades jurídiques, normatives, jurisprudencials o doctrinals, al marge de la realitat. Tampoc no ha estat una especialista d'una branca jurídica desco-neixedora d'altres branques jurídiques ni tancada a elles, ni ha limitat els seus estudis a les fronteres del seu país.

Conseqüent amb els seus orígens familiars, des que va néixer ha estat una ciutadana d'Europa. En la seva obra ha dedicat una atenció especial al dret comparat i s'ha convertit en una de les autoritats més reconegudes en el dret internacional del treball. Vaig tenir l'oportunitat de comprovar-ho als anys seixanta, a l'Escola de Dret del Treball Comparat de Trieste —ara desapareguda però enyorada—, on vaig conèixer personalment l'extraordinària obertura de coneixements i de mires de la professora Vogel-Polsky. Aquesta gran obertura ha partit de la idea que els grans problemes socials del nostre temps requereixen un enfocament interdisciplinari que superi el camp pròpiament jurídic. L'actitud oberta d'Eliane Vogel-Polsky es va veure afavorida pel fet d'haver-se format i d'haver realitzat la seva carrera acadèmica a la Universitat Lliure de Brussel·les i, també, sobretot, per l'extraordinària personalitat del seu mestre, el professor Leon Elio Troclet. Troclet va saber conjugar una apreciable tasca acadèmica i de publicista amb una brillant tasca política en el seu país, a la Comunitat Econòmica Europea i en l'Organització Internacional del Treball. Troclet, segons paraules de la nostra doctoranda, fou un actor polític, però, alhora, va ser "constantment un investigador, un pensador que mirava d'analitzar críticament, amb objectivitat i clarividència, els problemes que havia experimentat". La nostra doctoranda ha estat fidel als ensenyaments de Troclet, al seu compromís amb la solidaritat social i a la seva aposta per un futur europeu de rostre humà, i l'obra personal de Vogel-Polsky ha estat una continuació i un cert homenatge al seu inoblidable mestre, al qual em permeto recordar en aquest solemne acte.

Troclet fou el creador, al si de la Universitat de Lliure de Brussel·les, del Centre de Sociologia del Dret Social, que dirigí durant vint anys. Aquest prestigiós centre universitari es va proposar realitzar —i ho ha aconseguit— estudis interdisciplinaris sobre dret del treball i sociologia del treball, estudis amb una vocació d'aplicabilitat d'anàlisi de problemes i de propostes de solucions per a aquests problemes. Aquest mètode pluridisciplinari i amb perspectives aplicatives va tenir una influència molt directa en la nostra doctoranda, investigadora qualificada en aquest centre abans d'esdevenir directora d'investigacions, i la important tasca realitzada per l'esmentat centre no és de cap de les maneres aliena a la professora Eliana Vogel-Polsky. Gran part de la tasca investigadora que es realitza en aquest tipus de centres és discreta per pròpia naturalesa, amb renúncia a la pompa o l'ostentació del treball acadèmic i a la publicació nominada. L'elaboració d'avantprojectes de lleis a Bèlgica, per exemple, sobre els convenis col·lectius de treball, sobre les empreses de treball temporal, sobre els comitès de seguretat i higiene, etc., forma part d'aquesta tasca. El mateix succeeix amb els excel·lents informes, aquesta vegada amb la seva firma, que la doctoranda ha realitzat per al Parlament Europeu, la comissió de les Comunitats Europees, el Consell d'Europa o l'Organització Internacional del Treball. Es tracta sovint d'estudis pioners, que constitueix les primeres anàlisis de temes no gaire explorats i que, més tard, prenen una gran actualitat.

El 1962 va realitzar un estudi per a la Direcció General V de la Comissió de les Comunitats Europees sobre "La prevenció i la conciliació dels conflictes col·lectius en els sis estats membres de la CEE" en la qual més enllà de l'examen dels drets positius, fa una reflexió global sobre el paper diferent que té la vaga en els diversos països i la relació existent entre la taxa de sindicalització i la institucionalització del conflicte.

El 1969 va realitzar amb Troclet l'estudi monogràfic "El treball en empreses de treball temporal a Bèlgica i els països de mercat comú". És un estudi dels aspectes socials i els problemes jurídics que plantegen aquests nous fenòmens de treball temporal, que avui estan generalitzats. Si s'examina aquest estudi, es comprovarà que s'hi va realitzar un diagnòstic molt encertat dels problemes socials i jurídics que planteja aquesta forma de treball.

També per a la Comissió, Vogel-Polsky ha dirigit un estudi sobre "Els programes d'acció positiva com a estratègies destinades a integrar les treballadores i altres grups minoritaris en el mercat de treball". L'estudi realitza una anàlisi teòrica prèvia que preveu els aspectes polítics psicològics, sociològics i jurídics dels sistemes d'acció positiva i, a continuació, passa a destacar els problemes de la seva aplicació pràctica i, específicament, pren en consideració el reclutament, el treball a temps parcial, la conciliació amb les responsabilitats familiars, etc. La qüestió no ha perdut vigència i la doctoranda no l'ha abandonada: la seva última publicació en llengua castellana, a cura de la doctora Pardell, ha estat precisament sobre la sentència Marschall.

Més recentment va realitzar un important estudi titulat "La Directiva del Consell 75/129/CEE sobre els conflictes col·lectius", en el qual analitza els problemes de la transposició d'aquesta directiva en els diversos països i suggereix canvis i modificacions que, quan se n'ha fet la revisió, s'han pogut tenir en compte.

Voldria destacar, finalment, l'estudi que va realitzar per al Parlament Europeu sobre la "La política social en la perspectiva d'una unió europea", una anàlisi lúcida i un balanç crític del passat comunitari en matèria social en vigílies de la conferència de Maastricht. En aquest estudi, Vogel-Polsky remarca l'asimetria d'un dret social comunitari, l'equivoc estatut de la política social i les contradiccions resultants del tractament de les qüestions socials en l'Acta Única per proposar —amb motiu de les reformes institucionals en curs— unes noves bases i un nou contingut de la política social comunitària que defensi, en particular, l'estatut dels drets socials fonamentals i un nou paper dels convenis col·lectius a escala europea. Algunes d'aquestes idees van haver d'esperar a Amsterdam per ser incorporades finalment al Tractat. En les més de seixanta pàgines d'aquest important informe, la nostra doctoranda ha sintetitzat els centenars de pàgines que ha dedicat a l'Europa social i al seu futur, com diu el títol del llibre que, sota la seva direcció, es publicà immediatament després de la cimera de Maastricht.

Aquesta important tasca com a experta consultora no és sinó una conseqüència lògica de la brillant carrera acadèmica de la professora Vogel-Polsky i de la seva obra científica summament important i original. Després de compaginar durant uns quants anys la investigació, l'ensenyament i l'exercici de l'advocacia, l'any 1970 renuncia a exercir

professionalment per centrar-se en la seva investigació i la docència. Així, el 1975 passa a ser titular de la càtedra de Dret Social de la UIL i hi obté la càtedra definitivament el 1978. Això demostra les dificultats de les dones, i encara més de les que tenen idees de progrés, per avançar en la carrera acadèmica. En aquells moments, la nostra doctoranda ja era una personalitat coneguda internacionalment i una participant activa en un gran nombre de congressos, seminaris i col·loquis, així com el referent habitual a Europa i a Amèrica per als contactes universitaris referents al dret del treball de Bèlgica. Centres universitaris i fòrums acadèmics de gran prestigi s'han pogut beneficiar de la seva docència com a professora convidada. Ja he assenyalat que la seva obra s'ha caracteritzat per la interdisciplinarietat, per la capacitat de moure's entre el que és pròpiament jurídic i el que és socioeconòmic amb la deguda atenció a les relacions laborals i les polítiques socials. Ens crida a l'atenció la versatilitat de l'autora que en cada un d'aquests dominis es mou amb desimboltura, amb rigor, sense diletantisme ni superficialitat, amb coneixement profund i segur. Que ningú no es pensi, tanmateix, que Eliane Vogel-Polsky no és també una jurista en voga. Cito com un testimoni la monografia "Permanence du droit civil en droit du travail", dirigida per ella i publicada a Brussel·les el 1983. És una anàlisi sobre la influència persistent del dret civil en el dret del treball, en temes com ara les fonts, la responsabilitat civil, l'incompliment del contracte, la protecció contra l'acomiadament, etc. La seva primera investigació important, a la qual dedica els primers anys de la dècada dels seixanta, es refereix a la conciliació dels conflictes col·lectius de treball. En primer lloc, estudia aquests "Conflictes col·lectius de treball en el dret comparat", matèria a la qual dedica la seva tesi de llicenciatura en dret social (una de les quatre llicenciatures de la senyora Vogel-Polsky), publicada el 1963, on mira de configurar uns models o grups de famílies del dret del treball, que anomena "família romanogermànica", "família anglosaxona", "família escandinava" i, aleshores, "família dels països comunistes".

De més abast i ambició, va ser l'estudi "La conciliation des conflits collectifs du travail en Belgique" que es va publicar el 1967. Es tracta d'un tema que no tenia regulació legal ni tan sols doctrina jurisprudencial que omplís el buit legislatiu. Per analitzar el tema era necessari endinsar-se en la realitat de les relacions laborals, com va fer la doctora Vogel-Polsky, que va partir, per fer-ho, d'enquestes realitzades en els nous sectors

industrials més importants —la qual cosa li va permetre conèixer la tasca realitzada a aquest efecte per les comissions paritàries i saber-ne els principis i els criteris—, i del resultat extreure'n els fonaments latents en un sistema d'autoregulació del conflicte que evita els inconvenients de la reglamentació de la vaga, però que, alhora, requereix una forta implantació i disciplina sindical. Això està relacionat, per cert, amb el delicat tema de la reserva de primers als sindicats, la comptabilitat de la qual amb el CEDH la nostra doctoranda qüestiona. Aquest estatut metajurídic de la vaga, com a realitat de fet més que no pas un dret fonamental, explica la tardana ratificació de Bèlgica dels instruments internacionals que reconeixen el dret, però sense que això hagi significat limitacions reals al seu exercici més enllà de la imposició del manteniment dels serveis essencials en cas de vaga. Des d'aleshores, la professora Vogel-Polsky ha dedicat la seva atenció als problemes de les relacions col·lectives de treball, en especial a la negociació col·lectiva, el tractament dels conflictes, la llibertat sindical i els consells d'empresa en la seva dimensió nacional i europea. Ha dedicat aquesta temàtica diversos estudis, dels quals potser el més conegut per la seva dimensió internacional fou el que es va publicar el 1994 al si del Consell d'Europa sobre la *Liberté d'association et démocratie sociale*.

La seva estreta col·laboració amb Leon Eli Troclet explica una característica molt rellevant de l'obra de la professora Vogel-Polsky: la seva atenció a la problemàtica específica del dret internacional del treball. Troclet, assistent assidu a les reunions anuals de la Conferència Internacional del Treball i que va ser membre i president del Consell d'Administració de l'OIT, havia publicat el 1952 una gran obra, el *Tractat sobre la legislació internacional del treball*. La nostra doctoranda fou una col·laboradora directa del president Troclet durant aquells anys, que acompanyava a les sessions de la conferència i del Consell, i això li va donar l'ocasió de conèixer personalment el funcionament dels mecanismes de control de l'OIT i seguir els primers passos del Comitè de Llibertat Sindical, que s'acabava de crear. Precisament, Vogel-Polsky és l'autora d'un dels primers estudis sobre el Comitè de Llibertat Sindical. Aquest coneixement directe i des de dins de l'Organització Internacional del Treball la portà a dedicar a aquesta organització la seva tesi doctoral, *Le tripartisme à l'Organisation Internationale du Travail*, publicada l'any 1966. Des del Tractat de Versalles, l'estructura tripartida ha estat una característica de l'Organització Internacional del Treball, que garanteix que en totes les decisions de

l'Organització hi participin les representacions dels treballadors i de la patronal, molt particularment en l'acció normativa. Això pressuposa l'existència d'organitzacions sindicals i empresarials lliures, democràtiques i efectivament representatives. La professora Vogel-Polsky, a través de la doctrina de la Comissió de Verificació de Poders, ha realitzat una veritable història del desenvolupament i de les diferents formes de sindicalisme i d'organitzacions patronals des del 1919, els obstacles a la llibertat sindical en els països autoritaris o totalitaris, la visió comunista del qui dóna feina en un sistema que no admet l'empresa privada, els sindicats de tipus corporatiu o feixistes vinculats i controlats pels governs, etc. Especial interès tenen les reflexions de la nostra doctoranda sobre l'absència de llibertat sindical en el nazisme, el feixisme, el corporativisme portuguès i el cas espanyol. La nostra doctoranda també va dedicar altres estudis a temes relacionats amb l'OIT i va ser una col·laboradora freqüent de la prestigiosa *Revista Internacional del Treball*, publicada també en castellà i difosa arreu del món.

Aquesta atenció per la dimensió internacional dels drets fonamentals de caràcter social anima la doctora Vogel-Polsky a ocupar-se de l'eficàcia del dret social internacional en un interessant estudi de l'any 1973. Fa un seguiment exhaustiu dels deu primers anys de la Carta social europea en una monografia del 1976, que valdria la pena posar al dia. El seu profund coneixement de la Carta del Consell d'Europa explica possiblement que sigui convidada a formar part del reduït grup d'experts que prepara la Carta comunitària de drets fonamentals del treballador, que finalment es va adoptar en la cimera europea d'Estrasburg el 1989, tot i que sense valor jurídic vinculant. Ella ha explicat que les discussions internes en el procés d'elaboració de la Carta van ser una experiència apassionant, donada la forta oposició dels uns i les dificultats adduïdes pels altres. A la superació d'aquestes crítiques, sens dubte, hi va contribuir la nostra doctoranda amb les fermes conviccions, la ductilitat i el sentit creatiu que posseïa. Aquesta experiència la va comprometre encara més en la recerca de bases jurídiques per a la protecció dels drets socials fonamentals en el Tractat de la Unió Europea, que en aquells moments estava als seus albors. Fruit d'aquestes reflexions són, entre altres publicacions, la seva important monografia *L'Europe sociale 1993: illusion, alibi ou réalité?* En aquest llibre va insistir en la tesi que va emprar en la defensa de l'assumpte Defrenne, la de la interdependència dels drets socials protegits a escala internacional, interdependència tant

pel que fa al subjecte titular —que en tant que únic titular ho era d'un dret universal, indivisible i inderogable, i que per això havia de ser interpretat unitàriament i conjunta per l'òrgan que l'havia d'aplicar—, com des de la perspectiva del poder públic obligat en la seva responsabilitat davant dels altres estats, de les organitzacions internacionals i de les persones afectades. En el marc de la Unió Europea, dominada per la idea de mercat i de la lliure concurrència, no ha estat fàcil construir davant dels influents corrents neoliberals les bases constitucionals de l'Europa social. Des de sempre, la nostra doctoranda ha proposat l'adhesió de la Unió Europea a una sèrie de tractats internacionals fonamentals en matèria social, per integrar en l'ordre jurídic comunitari normes socials fonamentals que van adquirir l'estatut de les disposicions supranacionals pròpies del dret comunitari. Aquesta via d'instrumentalització dels drets socials fonamentals operada a través de la ratificació de tractats internacionals en la matèria no ha estat seguida d'una manera estricta, però ha permès posar de manifest la necessitat de crear unes bases constitucionals a l'aspecte social en el procés d'integració econòmica. La professora Vogel-Polsky va ser molt crítica amb els resultats obtinguts a Maastricht, en un estudi que porta un títol suggeridor, *Maastricht ou la voie étroite du social*, i ha continuat incansable la seva defensa en articulats, seminaris i informes i en el reconeixement efectiu en el Tractat dels drets socials fonamentals, tasca a la qual he tingut ocasió de donar suport personalment.

Durant aquesta dècada no s'ha aconseguit tot, però sí força, per la qual cosa la batalla de la nostra doctoranda no ha estat de cap de les maneres infructífera. Bona part de les seves investigacions s'han centrat en el treball de les dones. Ja el 1967, defensa l'aplicabilitat directa de l'article 119 del Tractat, tesi que el TJCE va fer seva posteriorment, quan ha posat de manifest els efectes de discriminació indirecta que resulten d'uns sistemes de Seguretat Social centrats en el supòsit de l'home sustentador de la família, ha analitzat des del punt de vista jurídic les dificultats reals de les dones treballadores per a la seva promoció i ha exigint polítiques socials i programes que afavoreixin no solament la igualtat de tractes, sinó també d'oportunitats, dissenyant estratègies per a una millor integració de les dones en el mercat laboral. També s'ha preocupat per la incidència de les activitats a la llar, com a tema que afecta les condicions de vida i laborals de les dones treballadores, i ha destacat la importància que, per a la tutela discriminatòria, té

una descàrrega de la dona treballadora de les seves responsabilitats familiars, tant per mitjà dels serveis socials com per un millor repartiment d'aquestes càrregues. Eliane Vogel-Polsky, per la seva saviesa, és una primera autoritat en matèria dels drets de la dona, una autoritat que té una base científica, però també un important suport moral.

Finalment, i entre molts altres treballs que no he pogut esmentar, vull referir-me al seu suggeridor estudi titulat *El dret del treball i les noves tecnologies*, com a mostra de la seva capacitat per examinar les tendències de l'evolució jurídica quan aquestes encara no s'han reflectit ni en les normes legals ni en les resolucions judicials. En aquest estudi, la nostra doctoranda ha posat de manifest –i el temps li ha donat la raó– les modificacions espacials, temporals, de tipus de treball que comportaran aquestes noves tecnologies, les seves conseqüències en l'àmbit col·lectiu i individual i les respostes flexibles que s'han de donar per aconseguir que la modernitat econòmica vingui acompanyada d'una modernitat social, a la vegada que ha assenyalat els nous problemes –per exemple, amb relació a la protecció de la intimitat– que, per al dret del treball, significarà un món informatitzat.

Tota aquesta obra científica, que només he pogut exposar molt sintèticament, i també la seva elevada categoria personal justifiquen amb escreix la defensa dels mèrits de la professora Vogel-Polsky, que em permeto presentar davant d'aquest il·lustre claustre de doctors.

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

SRA. ELIANE VOGEL-POLSKY

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector, digníssimes autoritats i claustrals, senyores i senyors.

Reflexió crítica sobre la naturalesa, el significat i la importància dels drets de les dones

Per començar apuntaré una primera constatació: fins ara —és a dir, fins a l'any 2000—, els drets de les dones no han significat gaire cosa, ja que s'han abordat d'una manera jeràrquica i formal. Per il·lustrar aquest fenomen, podem assenyalar que es va haver d'esperar a la Constitució belga del 1994 perquè els drets de les dones, i especialment els econòmics i socials, fossin finalment reconeguts. Ara bé, quina mena de reconeixement és aquest que queda automàticament reduït pel fet que aquests drets s'han d'aplicar per llei perquè puguin existir?

Els drets fonamentals, reconeguts en els tractats internacionals i les constitucions europees, han de tenir un paper «instaurador». La gènesi i el desenvolupament dels drets fonamentals en els sistemes jurídics contemporanis coincideixen històricament amb l'auge de l'economia de mercat, de l'estat liberal, del sistema polític de la democràcia i de l'individualisme. La noció de dret fonamental no té cap significat en el sistema jurídic d'un estat teocràtic o totalitari. L'aparició del subjecte de dret com a persona autònoma dotada amb drets subjectius fonamentals, inalienables i no derogables provocarà un nou condicionament. Una característica important que la doctrina contemporània reconeix als drets fonamentals és la seva indivisibilitat. La indivisibilitat es basa en una coherència jurídica i intrínseca amb relació al conjunt dels drets fonamentals de la persona (dret a la vida, dret a la creació d'una família, dret a la integritat física, etc.). Cap d'aquests drets reconeguts no es pot fer efectiu mentre la resta de drets fonamentals no estiguin garantits. La premissa de la indivisibilitat pretén afirmar una obligació general de l'estat, del poder polític, que és la de garantir el gaudi efectiu de tots aquests drets pel fet de

considerar-se essencials. Una segona característica important dels drets fonamentals és la interdependència. La interdependència correspon a un altre tipus de coherència jurídica, la que veu la persona com un subjecte de dret, titular d'un conjunt de drets i de garanties fonamentals. En aquesta segona aproximació, la qüestió pertinent no és tant determinar quines són les obligacions de què s'han d'encarregar les autoritats públiques responsables (a quins nivells i fins on han d'actuar), sinó, més aviat, quines són les garanties que el subjecte de dret, la persona, pot reivindicar.

La interdependència situa el centre de l'anàlisi dels drets fonamentals en els destinataris del dret, les persones, d'acord amb el text fundador, la Declaració Universal dels Drets de l'Home, que defineix els drets indispensables per a la dignitat humana i per al lliure desenvolupament de la personalitat i afirma que les persones són titulars en qualitat de membres de la societat.

És fonamental insistir en aquest punt de vista, totalment nou en el discurs jurídic, que basa el naixement i la legitimació dels drets fonamentals de la persona en el fet de pertànyer a la societat.

En les nostres societats occidentals desenvolupades de finals del segle XX, el recurs als drets fonamentals pot semblar paradoxal, ja que apel·la a una refundació dels sistemes polítics i econòmics. Tradueix la confusió que ens oprimeix quan observem les derives econòmiques i la fractura social.

Cal destacar la importància de la noció de dret fonamental perquè és infinitament més pertinent que la vaga noció de «principis fonamentals generals». Parlar del dret fonamental és remetre a l'individu mateix, és a dir, al dret de qualsevol persona.

En la jerarquia de les fonts de qualsevol sistema jurídic, els drets fonamentals ocupen un lloc preminent, sovint reconegut per la constitució. Són també fonamentals pel fet de ser compartits per tots els sistemes jurídics comparables.

La qüestió del respecte dels drets fonamentals concerneix a la fundació d'un règim polític, a les fonts del poder i al seu exercici. No es tracta tant de crear drets suplementaris,

sinó d'intentar donar als drets existents, mitjançant noves eines, una efectivitat real, una capacitat de justícia i de factibilitat.

Per crear aquesta nova aproximació cal treure profit de la crítica dels models i de les eines conceptuals que fins avui han prevalgut en la matèria i cal inspirar-se, també, en els experiments més innovadors que s'han posat en pràctica en alguns països.

L'anàlisi crítica de la creació contemporània del dret a la igualtat entre les persones pot proporcionar-nos pistes interessants per aplicar activament els drets econòmics i socials, així com els drets cívics. En aquest sentit, en relació amb la igualtat de les persones pel que fa a la garantia i el gaudi dels drets, la perspectiva conceptual més habitual ha estat i continua sent la prohibició de discriminacions. És convenient, per tant, analitzar els orígens i el desenvolupament del concepte jurídic d'igualtat en els sistemes contemporanis.

PRIMERA PART:

ORIGEN I DESENVOLUPAMENT DEL CONCEPTE JURÍDIC D'IGUALTAT EN ELS SISTEMES ACTUALS

La construcció de la igualtat entre els sexes s'ha desenvolupat mitjançant quatre formes successives d'instrumentació:

1. La igualtat davant la llei
2. La igualtat de tracte en la llei sense discriminació
3. La igualtat d'oportunitats
4. La igualtat de resultats

Passarem revista a tots aquests punts destacant les confusions i els estancaments als quals han donat lloc.

1. La igualtat davant la llei

El desenvolupament del dret de la igualtat té el seu origen en el reconeixement d'una «igualtat formal» entre els ciutadans o les persones: la igualtat davant la llei, que

constitueix una primera etapa en el reconeixement de la igualtat. Gràcies a aquest reconeixement, el legislador porta a terme classificacions i relacions: és ell qui decideix les característiques individuals i col·lectives dels beneficiaris de la llei. Es tracta d'un enfocament segmentari de tipus lògic que accepta les desigualtats substancials més flagrants i les justifica legalment mitjançant l'exclusió d'algunes persones —per exemple, les dones, els estrangers, els jueus, les persones de color, etc.—, de les quals afirma que no compleixen les característiques previstes en la classificació. Aquestes, doncs, no podran pretendre la mateixa protecció d'una llei que no els té en compte. D'aquesta manera, una llei que té en compte únicament els treballadors assalariats exclou els treballadors autònoms i els funcionaris.

La teorització jurídica de la igualtat, en aquest primer estadi, ve a dir que a les persones iguals els correspon quelcom igual, i a les persones diferents els correspon quelcom diferent. Normalment, la llei fixava normes diferenciades segons el sexe i creava, d'aquesta manera, categories sociolegals que podien pretendre un benefici d'igualtat davant la llei. Ara bé, es tracta d'una llei amb normes diferents (estatus diferenciat dels esposos en el matrimoni, el divorci, etc.).

La construcció de la igualtat de les persones davant la llei pretén ignorar les diferències socials, però la supeditació de les qüestions de les dones al poder masculí i les relacions socials de sexe permeten mantenir una igualtat formal considerant les dones, per naturalesa, fora del camp jurídic i negant-los la qualitat de subjectes de dret autònoms.

La diferència sexual apareix, doncs, com la màxima divisió que recau directament sobre la identitat de la persona i que explica i justifica el fet d'apartar les dones del discurs universalista jurídic dels drets de l'home. Des del punt de vista de la tècnica jurídica, pel seu sexe, les dones no són subjectes de dret, són l'objecte del dret, de normes i de regles jurídiques i metajurídiques, però sense aconseguir mai —en cap moment de la seva vida— una autonomia d'individu. Els drets que els seran reconeguts com a esposa, filla o mare no seran drets subjectius, drets propis, sinó drets exercits sota tutela o drets derivats de la seva condició de dependència d'un o d'altre estatus civil o social. Són membres passius d'una societat jerarquitzada organitzada pels homes, que governen els seus cossos, la reproducció, el fruit de les seves entranyes, els seus béns, la seva

educació, etc. Són eternes menors sota tutela, unes incapacitades en el sentit legal del terme. No estan presents en cap dels tres poders i no participen en l'elaboració de les lleis i les regles de la cooperació social.

2. La igualtat de tracte sense discriminació

L'eliminació de les discriminacions sexuals per aconseguir la igualtat de tracte sense discriminació és un procés complex i aleatori. Conceptualment, la igualtat de tracte suposa una comparació.

Per comparar es necessita un model de referència que molt sovint serà implícitament, el model del tracte donat a l'home. En la majoria de les legislacions contemporànies, la definició de subjectes de dret a qui se'ls aplica es fa d'una manera neutra quant al gènere, o abstracta, per aconseguir una pretesa igualtat formal.

D'aquesta manera, s'esborren les relacions socials de sexe que determinen les condicions de vida dels subjectes de dret i la distribució sexual de les funcions que cal desenvolupar en les esferes pública, econòmica i privada de qualsevol societat.

Perquè els tribunals reconeixin que un tracte diferenciat desfavorable s'origina per motius de sexe, és necessari que cada situació discriminatòria sigui objecte d'una avaluació segons els criteris que la jurisprudència tingui en compte. Tot i que els tribunals consideren objectives les diferències de tracte, només seran condemnades en relació amb la persona discriminada, i això si el jutge no considera que el tracte qüestionat persegueix uns objectius legítims o necessaris per a la realització d'un objectiu general de política social o fiscal.

S'oposa així l'«interès general», definit com a tal per unes instàncies de decisió integrades majoritàriament per homes, a un «dret individual» considerat particular, i sempre en detriment d'aquest últim.

El principi d'igualtat dels sexes no és considerat com un dret integrat en l'avaluació de l'interès general o com un valor substancial de l'interès general. Ho demostra un gran nombre de decisions del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees, principalment en l'àmbit de la seguretat social (règim de jubilació o d'atur).

L'enfocament antidiscriminatori és reductor i fragmentari perquè, insistint en la judicialització de l'eliminació de discriminacions individuals, imprimeix un sentit negatiu al contingut de la igualtat de drets.

La igualtat se sotmet a una lògica reactiva, molt limitada, que no permet construir el dret d'igualtat mitjançant unes mesures obligatòries proactives i imposa les autoritats públiques i els particulars que les adopten per transformar les relacions socials entre els sexes.

És sabut que la concepció clàssica de la discriminació crea una distinció entre les discriminacions directes o ostensibles i les discriminacions indirectes.

L'anàlisi crítica de les conseqüències jurisdiccionals i pràctiques d'aquesta distinció demostra que, en la majoria dels casos, les discriminacions directes són neutralitzades per criteris pseudoobjectius que dissimulen el veritable motiu de la discriminació.

Les discriminacions indirectes, tanmateix, són d'origen sistemàtic i és particularment fàcil eliminar-les mitjançant una aproximació individual del dret a la igualtat limitat a cada cas aïllat. Si una persona discriminada per raons de sexe guanya un procés, l'abast de la decisió serà estrictament individual. El legislador no haurà de canviar cap llei i les disposicions discriminatòries d'una convenció col·lectiva o d'un reglament de treball no seran de ple dret *ergo omnes*.

La debilitat d'aquest enfocament es posa de manifest quan observem que són els grups que estan en desavantatge els qui pateixen col·lectivament els desavantatges socials.

En el cas de la discriminació sexual, aquest aspecte col·lectiu es complica, en primer lloc, pel fet que les discriminacions sexuals afecten les dones pel seu gènere, és a dir, per les relacions socials de sexe i, en segon lloc, perquè al si de qualsevol grup, sigui privilegiat o estigui en desavantatge, les dones són objecte d'un tracte «de gènere» o diferenciat que, d'alguna manera, duplica la resta de possibles situacions de discriminació.

Si prenem com a exemple l'estatus de les dones que migren, les disminuïdes o les que pertanyen a una minoria ètnica, les observacions sociològiques i les estadístiques demostren que, al si de cada un d'aquests grups socials, les regles formalment iguals que

s'apliquen no tenen els mateixos resultats (escolarització, formació, salaris, condicions de vida, etc.) per a les dones que per als homes del grup estudiat.

A més a més, l'enfocament antidiscriminatori està dividit en categories dins d'un mateix sector; exigeix demostrar l'existència d'un tracte discriminatori en comparació del tracte donat a un home en una situació similar. Aquesta lògica aïlla aquesta anàlisi i la situa exclusivament en un context especial: condicions de treball, jubilació, atur, crèdits, allotjament, etc. Jurídicament, és impossible tenir en compte les relacions socials de sexe que, en altres esferes de la vida en societat, han concorregut en la discriminació reprotxada.

En els textos jurídics que tracten sobre la igualtat de les persones, és un error monumental continuar situant el sexe entre altres motius de discriminació com poden ser la raça, la religió, l'opinió, la política o la nacionalitat. El sexe els duplica i els supera, i el mitjà per erradicar la discriminació d'origen sexual no pot ser de cap manera l'enfocament antidiscriminatori clàssic.

3. La igualtat de possibilitats i les accions positives

Per més que es digui, mai no s'insistirà prou de quina manera el concepte vague i imprecís d'igualtat d'oportunitats ha perjudicat la igualtat en general. En efecte, aquest concepte té la referència a la igualtat com a premissa fundadora. Davant la constatació recurrent i il·limitada de les situacions de desavantatge o diferencials que viuen les dones com a dones, l'estratègia plantejada és la d'una igualació gradual, progressiva, limitada a alguns sectors de la vida, generalment, a les condicions de treball. En aquest sentit es pretén, mitjançant mesures específiques destinades a alguns grups de dones, que arribin a obtenir les condicions donades als seus homòlegs masculins en un lloc de treball. No obstant això, cal prestar-hi atenció, ja que la igualtat d'oportunitats no permet cap tipus de discriminació en el sentit contrari respecte als homes. Això seria atemptar contra l'esperit sagrat de la igualtat formal. Les accions positives només poden constituir mesures temporals, sota una estricta vigilància, ja que aquestes normes són tolerades i tolerables en la mesura que constitueixen una derogació de la igualtat formal. En la majoria dels casos, es tracta de mesures voluntàries, no obligatòries, i no poden garantir una igualtat de resultats, és a dir, no garanteixen l'obtenció de resultats

immediats. En aquest sentit, el veredicte del cas Kafanke del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees del 17 d'octubre de 1995 (C-450/93 Kafanke/Freie Hansestadt Bremen) és molt indicatiu.

És així com, al cap de gairebé mig segle, els jutges han deixat la presa a l'ombra i tenen prou amb la progressiva lentitud del procés d'igualació. Afirmen que les dones de les societats democràtiques gaudeixen efectivament del dret d'igualtat, o, millor dit, de drets iguals o dels mateixos drets que els homes.

No es pot deixar la igualtat dels sexes en aquest punt mort, sinó que cal construir el dret fonamental a la igualtat sobre unes bases noves que aprenguin dels fracassos del passat.

4. La igualtat dels resultats

Fins avui, en cap cas no s'entén ni interpreta la igualtat de resultat com el principi d'un equilibri estricte entre dones i homes repartits igualitàriament en totes les funcions polítiques, econòmiques i socials.

El consens polític i social que pretén assolir l'objectiu de la igualtat entre els sexes com a dret fonamental està només establert. El mecanisme falla i, per tant, s'hauran d'adoptar mesures concretes amb vista a l'efectivitat pel que fa als resultats.

La igualtat entre els sexes estarà paralitzada mentre no es reconegui com a dret fonamental autònom i mentre la prova de la legitimitat o la constitucionalitat de mesures específiques que busquin la igualtat de resultats estigui englobada en una anàlisi que postuli que unes mesures com aquestes no poden violar la mateixa protecció que exerceixen les lleis sobre el conjunt de ciutadans sense distinció de sexe.

EL CAS DE LES QUOTES

El punt de partida d'aquesta secció és la constatació de la desigualtat flagrant que persisteix entre sexes. La mesura de fixar quotes es va prendre precisament per restablir la igualtat. No obstant això, tots els arguments contraris a les quotes es fonamenten en una petició inicial: la igualtat de sexes davant la llei està reconeguda i, per tant, les quotes violarien aquesta igualtat formal.

A partir de la valoració jurídica de la legitimitat de les quotes, cal considerar que, a priori, no busquen afavorir o donar avantatge a les dones en un camp determinat, sinó que pretenen recuperar i compensar l'absència constant de consideració de les dones, tan qualificades com els homes, en les diferents esferes de la vida en societat. Es tracta d'una mesura que, en part, restableix l'equilibri creat per la difusió sociosexual de la societat en detriment de les dones.

En el fons, es constaten les limitacions i, a vegades, els efectes de deriva dels sistemes de quotes per fer real la igualtat. Les quotes procedeixen d'una lògica restrictiva. Si es volen fer servir les quotes de sexes per intentar assegurar una representació equilibrada de dones i homes en un àmbit polític i en una categoria professional, s'adopta, de fet, una lògica restrictiva. Es pretén fixar la part corresponent d'individus definits com a categoria, segons el sexe, en el 25, el 30 o el 40 %. D'aquesta manera, s'entra en una lògica que genera a continuació problemes vinculats a la pertinència de la massa fixada i molts altres problemes que mostren el caràcter perniciosos per a les dones d'una mesura l'objectiu de la qual és, teòricament, afavorir-les.

Vegem, concretament, com passen les coses en realitat. Les quotes, en els sistemes jurídics que les accepten, només són lícites perquè constitueixen una derogació temporal de la igualtat de tracte, almenys quan es tracta de quotes de sexes. De fet, però, una vegada assolides les quotes establertes resulta gairebé impossible superar-les perquè no han estat concebudes per a la igualtat. Les quotes tenen l'únic objectiu de constituir un compromís "acceptable" i res més. Pot afegir-s'hi també que, si l'objectiu que es persegueix és fer justícia a les dones i posar fi a l'exclusió o a la baixa representació, simbòlicament no és positiu recórrer a un terme restrictiu.

D'altra banda, les dones designades d'aquesta manera hauran de presentar característiques idèntiques o comparables als homes. Per exemple, quan es tracta d'una quota que cal aconseguir per reequilibrar la presència de les dones en un nivell superior de la funció professional, s'intentarà avaluar els mèrits, les qualificacions i els potencials de la candidata amb més possibilitats de ser designada que un candidat masculí i s'agitarà l'espectre de les discriminacions en relació amb els homes.

Una dona que ha entrat en una funció, un grau o una assemblea gràcies a una quota serà estigmatitzada; és una nova forma de *fragilis sexus o d'imbecillitas sexus*. S'acusarà la beneficiària de la quota de deure els seus èxits "al seu sexe i no als seus mèrits o al seu talent". A la pràctica, doncs, la via de les quotes porta també a un punt mort.

SEGONA PART:
CONSTRUIR LA DEMOCRÀCIA
MITJANÇANT LA DEMOCRÀCIA PARITÀRIA

1. Els valors substantius de la democràcia: la paritat dels ciutadans

Com a valor central de la democràcia, proposo una concepció revisada de la igualtat de la dona i l'home, del seu significat en l'àmbit de la institució imaginària de la societat. Es tracta, en primer lloc, d'assegurar i garantir la paritat, «la dignitat inherent de tots els membres de la família humana i dels seus drets iguals inalienables» segons s'estableix en el primer paràgraf del preàmbul de la Declaració Universal dels Drets de l'Home adoptada el 10 de desembre de 1948 per les Nacions Unides. La igualtat de sexes ha de donar sentit a la vida de les persones i dels grups humans, a les seves activitats i a la societat on viuen. La igualtat entre la dona i l'home en qualitat de persones és una institució social històrica, evolutiva, tot i que està lluny d'haver existit sempre, com la igualtat entre els éssers humans. Des del punt de vista jurídic, aquesta igualtat de sexes ha de rebre, en forma de principis i de drets fonamentals, un enunciat, un contingut, una interpretació i una pràctica.

Aquestes característiques no tenen res d'absolut però constitueixen avui l'actualització social dels valors fundadors de la democràcia. El marc d'aquesta anàlisi s'inscriu en el significat de la democràcia com a règim. És indissociable d'una concepció sociohistòrica dels objectius de la institució política i d'una visió de les corresponents relacions socials entre els éssers humans.

La paritat no es limita a un problema de representació de les dones en les esferes de poder, sinó que respon a una qüestió prèvia fonamental: qui és la persona a què es refereix la Declaració Universal del 1948? Des del punt de vista jurídic, aquesta qüestió es converteix en la següent: qui és el subjecte dels drets inalienables? Tots els juristes

saben que el dret en si no és de caràcter immutable (cf Norbert Rouland, «Penser le droit», *Droits*, núm. 10, p. 77). El dret no és tant un objecte de contorns immutables, sinó més aviat una forma de pensar les relacions socials. El dret és necessàriament una creació contextualitzada que pretén crear i fer aplicar les normes apropiades als valors i les relacions humanes de la societat que regeix. El dret no és en absolut ontològic. Actualment, el fet de dir que la igualtat dels sexes necessita recórrer a la paritat per ser garantida efectivament no és xocant ni impossible. Quan afirmem que l'ésser humà té «gènere» i que el subjecte de dret, el ciutadà, té «gènere», ens limitem a qualificar, en l'àmbit jurídic, el caràcter universal de la dualitat sexual i de les relacions socials de sexe que genera.

Una definició com aquesta permet introduir el gènere en l'estructuració del dret i de l'espai jurídic. El gènere actua d'una altra manera en l'espai jurídic, o bé, el fet de pertànyer al sexe femení és suficient per separar la dona de l'estatus buscat (ho demostra la llarga exclusió de les dones del dret polític només pel seu sexe), o bé, el fet de pertànyer al sexe femení justifica un tracte diferenciat al si d'una mateixa categoria sociolegal regida per un dret especialitzat (dret civil, dret laboral, etc.).

La contextualitat jurídica actuarà d'una manera diferent segons el sexe; només funciona seguint una regla de similitud o d'identitat amb subjectes de dret del mateix sexe i reflecteix sempre les relacions socials de sexes.

Sobre el mateix principi simbòlic la igualtat dels subjectes de dret en una societat democràtica podem observar que el sexe haurà pres un significat diferent en la construcció del sistema jurídic. Durant més d'un segle, el fet de pertànyer al sexe femení ha justificat la construcció sociosexuada dels drets especialitzats. A les portes de l'any 2000, està prohibit «sexuar» l'exercici d'un dret fonamental o d'un dret especialitzat argumentant que la igualtat dels drets sense discriminació no permet privilegiar un sexe més que un altre.

La paritat s'expressa jurídicament mitjançant la igualtat d'estatus de les dones i els homes. La igualtat d'estatus és contextual, com tot allò que està regit pel dret. L'estatus és més que un conjunt de disposicions jurídiques formals. La igualtat d'estatus imposa una obligació de resultat en el conjunt de les institucions polítiques i socials, és a dir,

consisteix en una «obligació de fer», de la qual són responsables les autoritats públiques (en els àmbits executiu, administratiu, legislatiu i judicial), que hauran de prendre mesures obligatòries amb la finalitat de fer-la efectiva. La paritat elimina tota lògica de comparació i d'avaluació entre els sexes. Semànticament, el canvi és molt important; d'ara endavant, es tracta de garantir el dret a la igualtat dels subjectes de dret («de gènere»), mitjançant la paritat i no com abans, quan es tractava de buscar la igualtat jurídica formal entre homes i dones.

El reconeixement de la dualitat de sexes, com a estructurador del conjunt de les relacions humanes en les esferes públiques, econòmiques i socials, no és en cap cas un dret a la diferència, una reinscripció de la diferència en el bastió de la universalitat dels drets. La diferència destaca l'antagonisme, l'oposició i la jerarquia dels sexes: és una font d'exclusió, de dominació. La dualitat sexual destaca la paritat, és a dir, el valor igualitari en dignitat i drets dels dos components de la societat humana. En efecte, la diferència sexual, inscrita en el dret i en les institucions, ha justificat i ha mantingut la supremacia masculina del passat, el menyspreu del «sexe débile» o «mentalment més débile». En canvi, la dualitat sexual inscriu en el dret el reconeixement del gènere, és a dir, de l'existència de relacions socials de sexe que s'han de prendre en consideració per construir una igualtat d'estatus de les persones sexuades.

2. La democràcia paritària

a) La democràcia com a règim

La democràcia tradueix el projecte d'una societat tan lliure i justa com sigui possible i garanteix l'autonomia dels individus que la componen. No obstant això, l'autonomia dels individus és impossible sense l'autonomia de la col·lectivitat.

L'exercici i la realització de la llibertat i la igualtat de les persones implica unes disposicions institucionals concretes, incloses unes disposicions formals i de procediment. Si, com proclamen els tractats internacionals i les constitucions democràtiques, la igualtat de la dona i de l'home constitueix la base essencial de la democràcia, convé adoptar les mesures institucionals i jurídiques adequades a aquest objectiu fonamental per instaurar la igualtat d'estatus. Fins aquí arriba el que les nostres democràcies han assegurat en

l'àmbit de les regles de processos de composició, de designació i de funcionament de les institucions de poder. Es tracta d'una igualtat teòrica que consisteix en el mateix gaudi dels drets polítics sense discriminacions pel sexe.

En un article titulat «La democràcia com a procediment i com a règim», Castoriadis insisteix en la necessitat absoluta de tenir en compte els valors que inspira el projecte de democràcia. L'autor ressalta l'articulació entre els drets i les llibertats individuals dels ciutadans (subjectes de dret) i l'autonomia col·lectiva de les institucions. La democràcia és una creació contínua que es basa en aquesta interacció entre l'autonomia individual i la col·lectiva.

b) La democràcia paritària com a procés

En aquest cas, es tracta de traslladar al pla polític l'obligació d'una igualtat d'estatus en la representació, la participació i el funcionament de les institucions dels tres poders de l'àmbit polític.

El ciutadà, com a subjecte de dret, té un «gènere». Ell o ella integren a parts iguals el poble i l'exercici del poder polític es basa en la paritat. Totes les relacions socials són de gènere i no es pot construir una democràcia que no tingui en compte els diferents gèneres.

Voldria insistir en un aspecte de la democràcia paritària central des del punt de vista jurídic i institucional. Es tracta del fet que planteja clarament l'activitat de les diferents branques del poder. Posa fi a l'oposició estèril i formal entre la igualtat formal de sexes (que seria de l'ordre dels valors, els principis i els drets fonamentals) i la igualtat material concreta (que seria de l'ordre dels processos), una distinció insostenible en l'àmbit juridicopolític. No existeix cap llei qualificada de processal que no s'elabori i finalment es decideixi sense tenir en compte els valors substancials. Una llei decideix sempre sobre qüestions substancials, per exemple, en matèria d'organització dels drets polítics, sobre les condicions d'elecció i d'electorat, que teòricament són iguals per a tots, malgrat que les lleis estaran organitzades d'una manera diferent en un estat unitari o federal. L'exercici dels drets polítics dels ciutadans d'una societat es veu condicionat en els processos per un equilibri entre els partits polítics, els grups lingüístics o la representació de minories. Qualsevol dret fonamental, per més que sigui universalment enunciat el dret a la vida,

el respecte de la dignitat humana està envoltat de múltiples condicions, qualificacions, excepcions o restriccions.

Podem citar a tall d'exemple la qualificació de l'avortament com a crim. Es tracta d'una derogació estrictament controlada amb la finalitat de no atemptar contra la vida de la mare o d'un acte que procedeix del dret a escollir lliurement pel que fa a la reproducció? Això demostra clarament el caràcter previ dels valors fonamentals i col·lectius que una societat considera que ha de fer respectar. Passa el mateix no solament amb l'enunciat de la llei, sinó també amb la interpretació que fa el jutge i amb l'aplicació que en faci l'executiu. Vet aquí el recurs freqüent a la voluntat del legislador, a les seves intencions i als valors substantius que el sistema jurídic pretén garantir i assegurar.

La llei compromet el futur, construeix el futur, i aquí novament els valors, les opcions substantives, són inseparables de la promulgació de la llei. El dret processal està al servei de les esmentades opcions.

La democràcia es fonamenta en la participació igual de tots els ciutadans, subjectes de dret, en l'elaboració de la llei, en l'exercici dels tres poders. L'exigència del valor substancial de la igualtat de tots els individus necessita, per posar fi a la divisió sexual del poder, però també des de l'òptica de la creació del futur, reconèixer el gènere dels ciutadans i fer que els dos gèneres participin paritàriament en les institucions polítiques.

Els processos polítics s'han de prendre amb aquesta voluntat. La democràcia del futur ha d'instaurar les condicions reals i permetre a tots els subjectes de dret sexuals l'exercici efectiu dels seus drets polítics, econòmics i socials.

El fet d'adoptar els règims de representació paritària transcendeix i supera les representacions per grups, fins i tot si es tracta de categories sociolegals (els nacionals, les persones majors d'edat, els grups lingüístics, les minories, etc.). Totes les categories legals, sense excepció, estan constituïdes per subjectes de gènere (d'un sexe o de l'altre) situats en la dinàmica de les relacions socials de sexe.

Si el valor substantiu de la democràcia com a règim és que tots els ciutadans han de participar en el poder, només el sistema jurídic d'una democràcia paritària podrà materia-

litzar aquest valor. Quan la discussió sobre la representació pel sexe enfoca la qüestió de l'organització del poder polític, de la ciutat o de la comunitat mitjançant regles jurídiques, no pot estar vinculada a consideracions ontològiques o biològiques però, evidentment, sí que pot estar vinculada a relacions socials de sexe. Les dones no representen a les dones i als homes; paritàriament, representen el poble, a tot noble ciutadà.

El respecte a la dignitat i a la persona imposa la garantia concreta, mitjançant regles jurídiques immediatament obligatòries, del repartiment paritari i equilibrat del poder per exercir activament el conjunt de les prerrogatives de la ciutadania política, econòmica i social.

Les formes de designació dels representants del poble i de la nació, les prescripcions electorals, etc., formen part de les regles especialitzades. En aquest sentit, s'han de correspondre amb els principis de la democràcia i el dret fonamental de la igualtat dels sexes. Imposar la paritat constitueix una reforma processal històrica que avui dia és acceptable. No podem retenir l'argument que afecta la llibertat d'elecció dels electors o dels partits polítics; la seva llibertat ha estat sempre limitada per regles especialitzades en l'organització i per condicions legals que han anat evolucionant al llarg dels segles. El fet que aquestes regles, equilibrades amb una neutralitat sexual aparent, donin lloc sistemàticament a la monopolització del poder polític i de les institucions democràtiques per part d'un únic sexe demostra que s'han de modificar per donar als subjectes de dret femenins, a les ciutadanes, el poder polític i les responsabilitats indispensables per a la instauració d'una democràcia real.

TERCERA PART:
ELS COMPONENTS DEL DRET FONAMENTAL
A LA IGUALTAT ENTRE L'HOME I LA DONA

1. La igualtat, un dret fonamental

El dret a la igualtat de la dona i de l'home, com a valor substancial que institueix la democràcia, és un dret fonamental superior dins de la jerarquia de les fonts del dret.

Aquest dret s'ha de reconèixer d'acord amb el text fundador contemporani, la Declaració Universal dels Drets de l'Home, del desembre de 1948, que basa l'anàlisi dels drets fonamentals de la persona en els valors primordials de la societat.

En efecte, aquesta declaració afirma que totes les persones són els seus mateixos titulars en tant que són membres de la comunitat humana. Parlar de drets fonamentals és referir-se al tema en si, és a dir, al dret de cada persona inscrita en la societat a la qual pertany, al dret d'una persona de «gènere», home o dona, que està sotmesa a relacions de gènere.

Considerant que el gènere produeix i constitueix un estatus social, legal i personal diferenciat per a l'home i la dona, sense relació amb el seu sexe genètic sinó com a resultat d'una actitud cultural, històrica i religiosa, d'uns factors sociològics i de l'actitud dels mitjans de comunicació, entre altres factors, és indispensable traduir-ho mitjançant conceptes jurídics i legals adaptats a la complexitat de la igualtat entre la dona i l'home.

Aquesta construcció d'un dret fonamental s'ha de realitzar introduint la dimensió del gènere en les institucions polítiques i jurídiques. Això significa, concretament, que deixa de ser necessari basar-se en objectius com la igualtat dels drets o els drets iguals que, reconeguts abstractament, no permeten considerar la construcció «de gènere» d'una societat determinada i que, fins ara, han demostrat la seva ineficàcia a l'hora de realitzar una igualtat real dels sexes.

El concepte central del dret a la igualtat és la igualtat. Ja no cal buscar amb el punt de mira una igualtat de tracte entre homes i dones o entre un home i una dona dins d'un context concret sinó que, per concebre la igualtat de les persones de gènere en la seva dimensió individual i col·lectiva, cal garantir la igualtat dels subjectes de dret, la igualtat dels ciutadans i les ciutadanes, com un dret fonamental que s'imposa, transversalment, al conjunt de les institucions democràtiques.

2. Instrumentació de la igualtat

Perquè aquesta igualtat deixi de ser abstracta i formal, s'haurà de recórrer a tres eines principals:

- a) La igualtat d'estatus
- b) El mètode proactiu
- c) La democràcia paritària

a) La igualtat d'estatus

Des de la segona meitat del segle XX —que ha proclamat la igualtat de la dona i de l'home en l'àmbit de la igualtat formal i abstracta—, s'ha desenvolupat una magnífica corrent de crítica legal feminista en els països anglosaxons, escandinaus i europeus. Les etapes jurídiques que l'han seguit i acompanyat i han intentat garantir millor la igualtat de les persones han adoptat la fórmula de la igualtat d'oportunitats, de programes d'accions positives i, als Estats Units, de les *class actions*. Després de gairebé un segle i la constatació d'un nou fracàs flagrant, s'ha desenvolupat una reflexió crítica en els països escandinaus, a Austràlia, a Nova Zelanda i al Canadà.

En els països escandinaus, aquesta reflexió s'ha centrat essencialment en les desigualtats socials, econòmiques i sociològiques que pateixen les dones i han desembocat en una regeneració del dret de la igualtat de sexes, formulat com una igualtat d'estatus. La igualtat d'estatus permet sortir de l'esquema de la igualtat formal entre subjectes abstractes i neutres per tenir en compte una obligació fonamental: garantir el respecte a la dignitat i als drets de les persones en el seu originari context cultural, econòmic i social.

La igualtat d'estatus marca una ruptura important amb l'enfocament instrumental clàssic de la igualtat. Decideix conformar-se amb els valors fonamentals que institueixen la democràcia. En una societat basada en la igualtat, és responsabilitat activa i directa dels poders polítics prendre totes les mesures legals, administratives i judicials necessàries perquè aquesta igualtat d'estatus sigui real.

La construcció d'aquesta igualtat d'estatus no és fàcil si tenim en compte les mentalitats, les demores i l'assimilació dels estereotips culturals, filosòfics i religiosos. Per tant, és necessari preveure, per a totes aquelles persones interessades a ser representades i participar activament en l'elaboració de les normes que regeixen la societat sota la forma de la democràcia paritària, o fins i tot per als que temen aquest qualificatiu, el dret a la representació equilibrada de dones i homes en les institucions de la democràcia.

La democràcia del futur ha d'instaurar unes condicions reals que permetin a tots els ciutadans, homes i dones, mitjançant unes regles jurídiques immediatament obligatòries,

compartir el poder per exercir activament el conjunt de les prerrogatives de la ciutadania política, econòmica i social.

La qüestió de la instrumentació és vital. Mentre domini el punt de vista conceptual de la igualtat formal serà impossible aconseguir imposar una igualtat de resultat. La constatació de la insuficiència dels mètodes voluntaris o negociats de la igualtat pot observar-se en tots els estats democràtics. Les resistències són enormes i s'aferren a una visió limitada i reactiva del «gaudi dels drets sense discriminació».

Les estadístiques que inclouen tota la població mundial, que Nacions Unides ha publicat fa poc, demostren la persistència de les desigualtats sexuals i, fins i tot, el seu augment.

Imposar la igualtat d'estatus representa encara per a la majoria un ultratge a la igualtat formal, una mena de cop d'estat.

En altres zones, la reflexió crítica ha desembocat en una noció potser menys radical, però de naturalesa dinàmica: la de les legislacions proactives.

b) Les legislacions proactives

Des de fa uns quants anys, al Canadà (Ontario, Manitoba, Quebec) s'experimenta un nou tipus d'instrumentació.

El concepte de legislacions proactives està estretament vinculat a la igualtat d'estatus. En lloc de considerar aquesta igualtat com una derogació limitada i sota vigilància, qualsevol mesura d'acció positiva tendeix a restablir progressivament una determinada igualtat entre homes i dones.

La mesura proactiva és aquella que imposa la llei obligatòriament per posar fi a les desigualtats d'estatus, principalment les col·lectives.

La diferència essencial radica en el fet que les accions positives procedeixen d'una lògica d'igualació progressiva i gradual, mentre que les mesures proactives procedeixen d'una lògica que busca la igualtat de resultat.

En la majoria dels drets contemporanis de les societats democràtiques, la instrumentació de la igualtat entre homes i dones no significa una igualtat, sinó una tendència cap a la igualació i la tolerància aplicada en la mesura que no atempta contra els drets adquirits dels homes.

En el marc del dret fonamental a la igualtat entre homes i dones i el seu corollari, que és la igualtat d'estatus, la llei proactiva està destinada a garantir la igualtat immediatament. No obstant això, aquest concepte només reeixirà si es reconeix l'existència del «gènere», és a dir, de les relacions socials de sexe que regeixen transversalment totes les relacions humanes.

El gènere, les relacions socials de sexe, s'inscriuen en un sistema d'interpretació cultural i simbòlica de les normes legals, polítiques i socials. Fins que el gènere no hagi culturitzat la democràcia, no superarem l'estadi primitiu de la desigualtat dels sexes.

El concepte de legislació proactiva prové d'una voluntat d'instrumentar la igualtat a partir del reconeixement de l'existència del gènere, és a dir, de relacions socials de sexe. Per aquells que no estan familiaritzats amb el concepte de gènere, cal recordar que, en l'àmbit de les ciències i els *women's studies*, s'ha produït un canvi de la categoria «dones» cap al concepte general de «gènere». Les investigacions han evidenciat que no n'hi ha prou de fer "visibles" les dones. Existeix una connexió molt forta entre els diferents poders dels homes i de les dones en termes d'accés als recursos i les relacions socials de sexe s'inscriuen en un sistema d'interpretacions culturals i simbòliques que regeixen les normes de la masculinitat i de la feminitat.

No obstant això, aquest concepte no es basa en una visió tan radical com la de la igualtat d'estatus. La seva aplicació reposa sobre un sistema de queixes que poden emanar d'un individu o un grup o d'una associació que defengui els interessos del mencionat grup i, en últim terme, reposa també sobre una comissió oficial responsable d'aplicar la llei. Ara bé, si no hi ha queixes, no hi haurà cap procés compromès en la verificació de les situacions.

Quan la llei és proactiva, el cap haurà de demostrar que les seves pràctiques no són discriminatòries i, a partir de l'entrada en vigor de la llei, estarà obligat a pagar la diferència

de salari als treballadors membres dels grups discriminats. La possibilitat d'una sanció com aquesta pot actuar de forma dissuasiva sobre qualsevol queixa.

Paral·lelament, una llei d'Ontario, que posteriorment ha estat abrogada, imposava als caps un pla d'equitat salarial en deu etapes que havia de servir per identificar les mancances, les categories de treball de valor similar, la preponderància masculina o femenina i els ajustaments necessaris per arribar a l'equitat salarial. S'havien previst uns reajustaments salarials corresponents a l'1 % de la massa salarial de l'any anterior.

Aquest exemple demostra que poden existir eines específiques més eficaces i operacionals per instrumentar la igualtat dels drets. Calen, tanmateix, dues condicions prèvies indispensables:

- El reconeixement jurídic dels drets fonamentals com a drets essencials de la persona, garantits pel fet de formar part de la societat.
- L'obligació de les autoritats públiques de prendre mesures per fer realitat una igualtat d'estatus, principalment a través de mesures proactives.

Només podrem parlar d'una nova generació de drets cívics i socials quan es compleixin també aquestes dues condicions i obliguin les institucions i el poder judicial.

e) La democràcia paritària

La democràcia paritària permet sobrepassar l'esquema de la igualtat formal entre els subjectes abstractes i neutres per tenir en compte una obligació fonamental que sorgeix d'un dret fonamental: garantir el respecte a la dignitat humana i als drets d'una persona en un context.

Només podrà existir una igualtat real dels estatus si la representació i la participació dels ciutadans «de diferents gèneres» està assegurada d'una forma paritària en totes les instàncies del poder. El poble el componen paritàriament homes i dones. Segons el dret fonamental a la igualtat, els correspon participar paritàriament en l'elaboració de les normes —les regles socials col·lectives—, definir paritàriament els objectius de la societat en què viuen, definir les seves prioritats i assumir la seva protecció social i cultural.

L'obligació processal de crear una democràcia paritària es desprèn del valor substancial que institueix la democràcia: la igualtat de les persones que s'inscriuen en la dimensió del «gènere».

En el marc de la present conclusió general, només he pogut abordar breument els enfocaments originals i refundadors del dret a la igualtat dels sexes.

Mutatis mutandi, quines lliçons podem extreure de tot això? Bàsicament, el punt de vista de la doble perspectiva dels drets fonamentals, que són, principalment, els valors que institueix un règim polític o una federació d'estats, els valors que es dona a ella mateixa una societat.

Ara bé, si aquests valors fonamentals han d'impregnar les lleis i el funcionament de les institucions, ajudar a definir les prioritats i garantir els drets de les persones per motiu de la seva pertinença a la societat, cal adoptar els processos que garanteixin la seva efectivitat en l'esfera jurídica i institucional.

Amb aquest obstacle xoquen sovint les associacions de defensa dels drets fonamentals de les persones. La garantia dels drets fonamentals no penetra d'una manera obligatòria i implícita, segons l'avaluació de l'interès general, en la base del contracte social.

És absolutament necessari reconèixer-los com el que són, és a dir, com veritables drets situats al cim de la jerarquia de l'ordre jurídic. Així mateix, és absolutament imperatiu preveure'n la instrumentació, és a dir, el control i els mètodes de govern imposant a les instàncies decisòries que integrin i mesurin l'impacte que qualsevol decisió o política té sobre la garantia d'aquests drets. El respecte dels drets fonamentals econòmics i socials de la persona s'hauria d'inscriure com a base dels nous mètodes de govern i, per tant, transformar-los profundament. Per arribar a això cal saber com transformar la producció i l'aplicació de les normes i polítiques i com contextualitzar-les en la perspectiva dels drets fonamentals. Queda encara un llarg camí per recórrer, i per fer-ho és necessari que es deixi un espai més ampli a la societat civil en els processos polítics i decisoris.

Les autoritats públiques ja no tenen el monopoli de la definició de les solucions aplicables als problemes que es plantegen en les nostres comunitats ni dels mitjans necessaris per

resoldre'ls. Per garantir una nova generació de drets econòmics socials i culturals s'han de trobar noves fórmules de participació col·lectiva, de coordinació i d'integració dels diferents objectius. S'han de buscar noves fórmules que reuneixin els punts de vista, els interessos i els valors dels diferents components de la societat.

DISCURS DE CLOENDA

DR. JAUME PORTA CASANELLAS

Excel·lentíssim i magnífic rector de la Universitat de Lleida, honorable comissionat de la Generalitat de Catalunya, excel·lentíssim president del Consell Social de la Universitat de Lleida, il·lustríssimes deganes de la Facultat de Lletres i de Dret i Economia, doctores i doctors, digníssimes autoritats, senyores i senyors.

L'any 2000 es compliran set-cents anys que l'Estudi General de Lleida va iniciar la seva activitat acadèmica. L'acte d'avui forma part de la commemoració d'aquest 700 Aniversari, que hem projectat celebrar entre 1997 i l'any 2000, amb voluntat de situar la Universitat de Lleida oberta al progrés del coneixement, allà on aquesta tingui lloc. És per això, i com a símbol de la tradició universitària, que la nova doctora i el nou doctor honoris causa rebran la medalla commemorativa del 700 Aniversari, portadora específica de significacions no tan sols espirituals i emocionals, sinó també de dimensió social.

Com he dit en altres ocasions, un acte d'investidura d'un doctorat honoris causa, màxima distinció acadèmica que atorga una universitat, representa el manteniment de la tradició universitària europea, que va més enllà d'una mera litúrgia ancorada en el passat.

Per a la Universitat de Lleida constitueix un gran honor que la professora doctora Eliane Vogel-Polsky, de la Universitat Lliure de Brussel·les, i el professor Sir John Elliott, de la Universitat d'Oxford, hagin volgut acceptar ser investits doctora i doctor honoris causa per la nostra universitat.

Agraixo als respectius padrins, el doctor Miguel Rodríguez-Piñero i el doctor Roberto Fernandez, les seves encertades laudatios.

Voldria aprofitar aquesta ocasió per fer algunes reflexions. Antoni Lloret, en la seva obra que acaba d'aparèixer, *El Cafè Metropol*, recorda que, al Zuric de començament del segle que està a punt d'abandonar-nos, les joves que estudiaven tenien un mèrit excepcional:

ho feien amb unes perspectives de futur professional molt minses, ja que només podien esperar esdevenir professores de secundària en un col·legi de noies. Malgrat seguir estudis universitaris, no se'ls concedia cap diploma d'estat, únicament un senzill certificat. Les condicions d'incorporació de la dona al món del treball han estat dures arreu. A Bèlgica, per citar un exemple que la doctora Vogel-Polsky coneix molt bé, es perllongà fins a molt avançat el segle, concretament fins a l'any 1966.

Hem de reconèixer que avui en dia, encara en massa ocasions, els drets de les dones, si bé reconeguts, no sempre són respectats. El segle XXI deixarà darrere seu un segle fèrtil en esdeveniments històrics, alguns extremadament tràgics. Un segle en el qual la lluita per l'emancipació de la dona ha fet passes de gegant, tot i que els avenços es refereixen als països desenvolupats.

La lluita ve de lluny. Les dones que durant el segle XIX han estat al capdavant del moviment per a la reivindicació dels drets de la dona eren pioneres, com ara la nordamericana Florence Kelley, o la revolucionària russa Alexandra Kollontai. I és dins d'aquest moviment en defensa dels drets de la dona que s'ha de situar l'activitat de la professora Eliane Vogel-Polsky, que, des del món del dret del treball, ha contribuït activament a afermar aquesta lluita centenària. És per destacar els seus posicionaments intel·lectuals i per insistir en la necessitat d'una conscienciació creixent en defensa dels drets de la dona que avui la investim doctora honoris causa.

Tot i això, hem de reconèixer que encara queda molt camí per recórrer, per atènyer la igualtat de tots els éssers humans, siguin homes o dones. Però tenim l'esperança d'aconseguir-ho. Václav Havel -defensor de la no-violència, antic president de Txèquia i premi Nobel de la pau- en la seua obra *És permès esperar*, afirma que «l'esperança en el sentit més profund del terme no ve de fora, és abans de tot un estat d'esperit, independentment de la situació en la qual ens trobem immersos». L'esperança està lligada al sentit que donem a la nostra vida. Una vida plena de sentit la de la doctora Vogel-Polsky, la qual suposo que no tindrà inconvenient a compartir les paraules de Václav Havel, quan afirma que «els únics valors veritables són aquells pels quals l'home i la dona són capaços, si cal, de fer certs sacrificis».

Conèixer els processos històrics passats ens permet situar-nos millor en el present que ens toca viure. El doctor John Elliott ha dedicat una part molt important de la seua vida a estudiar el passat del nostre país. Les relacions actives entre la Universitat de Lleida i algunes universitats americanes, tant del nord com del sud, m'han portat a visitar algun d'aquells països i a interessar-me per l'obra del professor John Elliott, concretament *El Viejo Mundo y el Nuevo* i *La España Imperial*, ambdues situades a l'època que va transcórrer del segle XV al segle XVII.

Quan ara, amb motiu d'aquest acte, i en una situació posterior a la caiguda del comunisme a causa de les lluites d'alliberament nacional al si del bloc soviètic, he rellegit el treball del professor Elliott *La nueva frontera*, la seua lectura m'ha portat a relacionar els dos fets. Com afirma el professor Elliott, «l'ajustament del Nou Món dins dels horitzons mentals, econòmics i polítics d'Europa va constituir un procés lent i va suposar una certa alteració de les fronteres del pensament establert». Hi va haver una interacció bidireccional, que el professor Elliott ha investigat detingudament. No hi ha dubte que la gran frontera d'Amèrica va modificar i transformar la civilització occidental.

A Europa, des de fa uns quants anys, estem tornant a viure un moment de nova frontera, però, en aquest cas, la que durant tant de temps ha separat l'oest i l'est. Ben bé es pot dir que hem passat novament a una situació de món nou. Un món multipolar i multicultural, molt més complex i difícil d'entendre que abans, amb pobles que emergeixen com entitats nacionals que, fins no fa gaire, ens eren desconegudes.

Els treballs del professor John Elliott ens han fet veure que entre l'Europa i l'Amèrica dels segles XVI i posteriors hi va haver una influència mútua. Ara, a l'Europa de l'oest hauriem de ser capaços d'entendre que el que està passant a l'est ens afecta. I hi ha d'haver una «alteració de les fronteres del pensament establert». Però hi ha una diferència essencial respecte al segle XVI: el desenvolupament vertiginós de la civilització actual accelera els processos de canvi. En el món d'avui les coses succeeixen molt de pressa. Václav Havel, en l'obra citada anteriorment, es lamenta de la manca de clarividència la lentitud de reflexos de l'oest envers l'est. L'oest mostra una incapacitat per comprendre la naturalesa de la situació nova i una manca d'imaginació i de coratge per buscar-hi solucions originals.

La devallada de l'est té indefugiblement un impacte envers l'oest. Si el paper d'Europa occidental va ser dedicar-se al desenvolupament econòmic, a l'avenç tecnològic i a l'expansió mundial a finals de l'edat mitjana, com ens mostra el professor Elliott, ens podem preguntar quina ha de ser l'actitud i la implicació de l'Europa actual respecte a la nova frontera. Reflexionant sobre els conflictes que ja hem viscut o estem observant massa passivament, podem posar en dubte que estigui aflorant la nova actitud necessària. Václav Havel ens parla de «la capacitat de sacrificar una part de l'interès personal per l'interès general, de la voluntat de guanyar la pau». I és que en el moment actual, més enllà d'Europa, hi ha la història de la humanitat, que s'ha de veure tota interdependent. La nova frontera s'ha ampliat, per la qual cosa cal una responsabilitat mundial, basada en el respecte mutu, en la igualtat de drets, en la coexistència multicultural com a objectiu.

No hi ha dubte que, en aquesta necessària conscienciació per fer emergir noves actituds, les universitats hi hem de tenir un paper que no podem eludir. Basarab Nicolescu, director del Centre Internacional de Recerques i Estudis Transdisciplinaris, afirma que, per contra, «el coneixement transdisciplinari és sensible als valors i a l'esperit científic».

Aquestes paraules ens haurien d'induir a veure la presència necessària de les ciències humanes en l'educació científica, i viceversa. Aquest compartir els coneixements ens ha de conduir a poder entendre millor el món actual i a «alterar les fronteres del pensament establert».

Per acabar, vull afirmar que, com a rector de la Universitat de Lleida, és per a mi i per a tota la comunitat universitària una gran satisfacció que persones que han contribuït activament a l'avenç del dret del treball i del coneixement del passat s'incorporin avui al Claustre de Doctors i Doctores de la nostra universitat, com a doctors honoris causa. El seu testimoni ens ha de fer reflexionar, entre altres coses, sobre la necessitat del coneixement transdisciplinari a l'educació universitària, que fa un moment reclamava.

Dono la benvinguda a la doctora Eliane Vogel-Polsky i al doctor John Elliott i els felicito en nom de la Universitat de Lleida, una universitat que està demostrant un elevat i enriquidor esperit crític, que vol estar implicada en l'avenç del saber des de posicionaments ètics, compromesa amb l'educació, amb el món del treball, amb la defensa dels

drets de la persona, amb la cooperació internacional i amb la consecució d'una major justícia mundial.

És la nostra responsabilitat com a universitaris i universitàries saber aprofitar la relació que avui segellem amb la nova doctora i el nou doctor honoris causa, per aconseguir millor els objectius de la nostra institució.

Sieu benvinguts, doctora Eliane Vogel-Polsky i doctor John Elliott. Moltes gràcies.

Universitat de Lleida